

KS. LEON SIWECKI

KOŚCIÓŁ JAKO *CORPUS MYSTICUM CHRISTI* WEDŁUG EMILA MERSCHA

THE CHURCH AS THE *CORPUS MYSTICUM CHRISTI* ACCORDING TO EMILE MERSCH

A b s t r a c t. The Triune God becomes the sense of the man, while the Church appears as a historical extension of the redemptive act of Christ. The perspective of the Church as the Mystical Body has been shown by Emile Mersch in the key of Jesus Christ. Ecclesiology properly understood is justified in christology. The life and activity of the Church must be conformed to life and work of Jesus Christ. The article presents the above questions in four thematic blocks: 1. Identity of the Church in Jesus Christ; 2. Ecclesiology read in the key of christology; 3. Visible and spiritual order of the Mystical Body; 4. Mystical Body as the place of man's deification.

Key words: Jesus Christ; Church; Mystical Body of Christ; Christology, Ecclesiology; Emile Mersch.

Belgijski jezuita Emile Mersch – teolog Mistycznego Ciała, jeden z największych teologów XX wieku, ukazując fundamentalne znaczenie objawienia Trójjedynego Boga w Jezusie Chrystusie, sytuje swoje refleksje w płaszczyźnie filozoficzno-teologicznej. Trójjedyny Bóg jest sensem i celem człowieka, zaś Kościół jawi się jako historyczne przedłużenie odkupieńczego aktu Chrystusa. Ukazanie Kościoła, jako Mistycznego Ciała, pozwala Merschowi na podkreślenie jego istoty w kluczu Jezusa Chrystusa, jedynego pośrednika uświęcenia. Tak powstało swoiste itinerarium chrystologiczno-eklezjologiczne¹. „Teolog Mistycznego Ciała” pozostaje raczej jeszcze do końca nieodkry-

Ks. dr hab. LEON SIWECKI, prof. KUL – Katedra Pneumatologii, Eklezjologii i Mariologii KUL; adres do korespondencji – e-mail: ni36@wp.pl

¹ O. Emil Mersch (1890-1940), urodzony w Marche-en-Famenne (Belgia), zmarł w Lens. Od 1920 roku wykładał filozofię w Namur, gdzie był także duszpasterzem akademickim. Od

ty². Warto podkreślić, że jego opracowania miały wpływ na encyklikę *Mystici Corporis Christi*, uznawaną za podsumowanie wielowiekowych refleksji o Kościele, jako Mistycznym Ciele Chrystusa³.

1. TOŻSAMOŚĆ KOŚCIOŁA W JEZUSIE CHRYSZTUSIE

Mysłą przewodnią koncepcji Merscha pozostają teologiczne refleksje nad tradycyjną doktryną wcielenia Logosu w połączeniu z ideą Mistycznego Ciała

1936 roku w Leuven poświęcił się wyłącznie pracy naukowej. Istotne jego publikacje w interesującym nas temacie: *Sainteté de chrétiens. Sainteté de membres*, „Nuouvelle revue théologique” (NRT) 58(1931), s. 5-20; *Le Christ mystique, centre de la théologie comme science*, NRT 61(1934), s. 449-475; *Corps mystique et humanité contemporaine*, NRT 62(1935), s. 225-237; *Filii in Filio, I: Écriture, Tradition*, NRT 65(1938), s. 551-582; *Filii in Filio, II: Théologique*, NRT 65(1938), s. 681-702; *Filii in Filio, III: Le surnaturel*, NRT 65(1938), s. 809-830; *La Théologie du Corps Mystique*, Bruxelles-Paris 1944, t. I-II; *Le Corps mystique du Christ: Études de théologie historique*, Paris-Bruxelles 1951, t. I-II; *Corps mystique et spiritualité*, w: Ch. BAUMGARTNER, *Dictionnaire de spiritualité*, t. II, Paris 1953, kol. 2378-2397.

² Por. np.: G. DEJAIFVE, „*La théologie du Corps mystique*” du P. Em. Mersch, NRT 77(1945), s. 1016-1024; K. VANHOUTTE, *L'Église du Christ. Étude systématique de l'ecclésiologie d'Émile Mersch à la lumière de la théologie du corps mystique*, Roma 1989; G.E. MALANOWSKI, *E. Mersch, S.J. (1890-1940). Un cristocentrisme unifié*, NRT 112(1990), s. 44-66; J. ARRAJ, *Mind Aflame. The Theological Vision of One of the World's Great Theologians. Émile Mersch*, Chiloquin 1994.

³ Cf. B. MONDIN, *La chiesa primizia del regno. Trattato di ecclesiologia*, Bologna 1992, s. 135; E. WÓJCIK, *Émile Mersch*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XII, Lublin 2008, kol. 579; J. PODLASZCZAK, *La Chiesa – „Corpo di Cristo”. Studio analitico sullo stato della ricerca ecclesiologica cattolica dalla „Lumen Gentium” (1964) al „Catechismus Catholicae Ecclesiae” (1997)*, Roma 1998, s. 52n. W powyższym kontekście należy zauważyć, iż papież Pius XII w encyklice *Mystici Corporis* (AAS 35 [1943], s. 221n.) identyfikuje Kościół Chrystusowy z Kościołem rzymskokatolickim, który jest Mistycznym Ciałem Chrystusa. Schemat *De Ecclesia*, przygotowany na otwarcie sesji soborowej z 1962 roku, stwierdzał: „Kościół rzymsko-katolicki jest (*est*) Ciałem Mistycznym Chrystusa i tylko on, który jest rzymsko-katolicki ma prawo nazywać się Kościołem” (*Acta Synodalia*, I/IV, s. 15). Ekskluzywna identyfikacja wywołała liczną krytykę (por. tamże, s. 126-127; 142-144). Wiosną 1963 roku został przedstawiony nowy schemat, który powtarzał ideę identyfikacji, dodając jednak, że „wiele elementów Kościoła Chrystusowego można znaleźć poza strukturą Kościoła rzymsko-katolickiego” (*Acta Synodalia* II/IV, s. 219-220). Schemat ostateczny, zaaprobowany, uwypukla natomiast, że Kościół Chrystusowy „trwa” (*subsistit in*) w miejsce określenia „jest” (*est*) (por. LG 8; UR 4). Por. także: Kongregacja Doktryny Wiary, *Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus* (29.06.2007), „L'Osservatore Romano” 28 (2007), nr 9, s. 58-59. Syntezę teologicznej interpretacji powyższej kwestii zob. w: L. SIWECKI, *Ecclesia universalis–Ecclesia localis. Teologiczne relacje w posoborowej eklezjologii włoskiej*, Sandomierz 2008, s. 183-188.

Chrystusa, którym jest Kościół. Mersch wskazuje na konieczność wyraźnego rozróżnienia (choć bez rozdzielania) między przynależnością do Kościoła i przynależnością do Mistycznego Ciała. Kościół określa jako społeczność ochrzczonych, kierowaną przez prawowitych pasterzy, zaś Mistyczne Ciało jako wspólnotę, która prawdziwie żyje życiem Chrystusa⁴. Może się bowiem zdarzyć, iż ktoś należąc do Kościoła, nie jest inspirowany życiem Chrystusa i tym samym faktycznie nie należy do Mistycznego Ciała. Z drugiej strony katechumen, będąc już członkiem Mistycznego Ciała, nie należy jeszcze w pełni do widzialnego Kościoła. Powyższe rozróżnienie pozwala lepiej zrozumieć dwa istotne aspekty Kościoła: przedłużanie misterium wcielenia oraz uświęcenie ludzi.

W pełni czasów Bóg ofiaruje się rodzajowi ludzkiemu w Jezusie Chrystusie. We wcieleniu zatem urzeczywistniło się definitywne objawienie Boga człowiekowi oraz objawienie człowieka samemu człowiekowi. Tak więc wcielenie „absorbuje” Boga i człowieka w stopniu najwyższym i najbardziej konkretnym⁵. W Słowie Wcielonym natura ludzka spotkała Boga w sposób ostateczny i zbawczy. Zjednoczenie natury ludzkiej Jezusa oraz natury Boskiej w jednej Osobie Syna Bożego jest doskonałe, bez zmieszania i rozdzielania. Urzeczywistnia się w ścisłej i realnej symbiozie. Powyższa tradycyjna doktryna Kościoła przewija się często właśnie w publikacjach belgijskiego Autora⁶.

Poprzez Chrystusa i w Nim Bóg dał możliwość człowiekowi uczestniczenia w jedności samej Trójcy. W ten sposób jedność stała się kluczem do zrozumienia ekonomii zbawienia i jednocześnie jedynym sposobem jej ciągłej realizacji w historii⁷. Nasz Teolog porusza także szeroko zagadnienie synostwa Bożego Jezusa Chrystusa. Syn Boży stał się synem człowieczym, aby

⁴ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 196: „Le terme corps mystique signifie, dans le langage ordinaire de l’Église, l’ensemble de ceux qui vivent de la vie du Christ, d’une vie qui a d’ailleurs ses degrés, tandis que le mot Eglise représente la société des fidèles baptisés sous les pasteurs légitimes”.

⁵ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. I, s. 422.

⁶ Por. np.: E. MERSCH, *Filii in Filio, II: Théologie*, s. 689: „Dans le Christ, la nature humaine existe en union et en communion avec une nature supérieure, d’une manière que, seule, cette autre nature rend possible et pensable, et donc, d’une manière surnaturelle, et surnaturelle au plus haut chef, puisqu’elle est l’expression d’une union aussi étroite et réelle que possible avec cette nature, d’une union qui consiste à ne faire avec cel;le-ci qu’une personne (et un être selon beaucoup de théologiens), d’une union sans confusions ni alteration, mais sans division ni separation possibles”.

⁷ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. I, s. 276-277; *La Théologie du Corps Mystique*, t. I, s. 289; t. II, s. 294-295.

synowie ludzcy stali się w Nim „synami Bożymi”. Misterium naszego synostwa Bożego urzeczywistnia się zatem w Trójjedynym Bogu. Tylko Bóg jest jedynym Bytem, który istnieje sam przez siebie samego. Tym samym, tylko On jest jedynym źródłem życia. Dynamizm Boga Trójjedynego stanowi bezkresną rzeczywistość. Udziela się w sposób wolny wszelkiemu stworzeniu, szczególnie człowiekowi poprzez wcielenie Słowa. Przebóstwienie ludzkiej natury Jezusa jawi się przede wszystkim jako najwyższa aktualizacja i realizacja człowieka. W Jezusie Chrystusie, wyrażając oryginalną myśl Merscha, „transcendentna humanizacja” osiągnęła najwyższy możliwy poziom⁸.

Belgijski Teolog rozważa również znaczenie Ducha Świętego w życiu Mistycznego Ciała – Kościoła. Przez Chrystusa w Duchu Świętym staliśmy się bowiem przybranymi synami Bożymi. Jeśli nasze synostwo i przebóstwienie jawią się jako uczestnictwo w synostwie i przebóstwieniu człowieczeństwa Chrystusa, to Duch Święty urzeczywistnia w nas przybrane synostwo poprzez łaskę.

Oczywiście, zaznacza Mersch, istnieje wprawdzie zasadnicza różnica między naszym usynowieniem a synostwem Chrystusa, ale pomiędzy nimi urzeczywistnia się wewnętrzny związek. Przy czym nasze usynowienie winno być postrzegane w perspektywie chrystologii. Charakter synostwa Człowieka-Boga oraz charakter naszego synostwa są ontologicznie powiązane i jawią się jako istotny punkt w historii zbawienia⁹. Przynależność do jedynego Ciała, w którym Głową jest Chrystus, urzeczywistnia nasze przybrane synostwo. Jego istota wyraża się w przebóstwieniu naszego jestestwa¹⁰.

Ludzka natura Jezusa, zjednoczona z naturą Boską w Jezusie Chrystusie, uczestniczy w sposób nadprzyrodzony w świętości Boga¹¹. Człowieczeństwo wcielonego Słowa staje się „narzędziem” do zbawienia całej ludzkości. Transcendentna świętość Jezusa Chrystusa, w perspektywie teologii Mistycznego Ciała Chrystusa, jest konieczna dla zrozumienia świętości Kościoła. Świętość Kościoła zaś jest ściśle złączona ze świętością samej Trójcy. Chrystus jest Bogiem, On jest Świętością i Życiem. Dla nas zaś nie ma ważniejszego celu,

⁸ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. I, s. 248: „En ces pages c'est l'aspect humain que l'on veut regarder pour commencer. Ce qui, se montre d'ordinaire en théologie comme une divinisation se manifesterá en premier lieu comme une réalisation des dernières perfections possibles de l'humanité, et, si l'on peut ainsi dire, comme une «humanisation», mais une «humanisation transcendante»”.

⁹ E. MERSCH, *Filii in Filio*, II: *Théologie*, s. 698.

¹⁰ E. MERSCH, *Filii in Filio*, III: *Le surnaturel*, s. 824.

¹¹ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. I, s. 271.

jak bycie w Nim. On sam umożliwił wszystkim grzesznikom stawanie się świętymi, ponieważ w Jego świętości i w Jego życiu, poprzez Jego święte człowieczeństwo, w sposób mistyczny sytuuje się cały rodzaj ludzki. W powyższym kontekście Mersch stosuje wyrażenie „uświęcające człowieczeństwo”, które stanowi ważny element jego teologii¹².

2. EKLEZJOLOGIA ODCZYTYWANA W KLUCZU CHRYSTOLOGII

Bez wątplenia istnieje ścisły związek pomiędzy Chrystusem i Kościołem, pomiędzy chrystologią a eklezjologią. Cechą charakterystyczną teologii Emila Merscha jest koncepcja eklezjologii, która stanowi niejako przedłużenie chrystologii. W chrystologię wpisują się zasadnicze elementy idei „Mistycznego Ciała”, wyrażając doskonałość społecznego aspektu człowieczeństwa Chrystusa¹³.

Życie samego Boga w Chrystusie, które dokonało się we wcieleniu oraz życie, które zaszczenia On w duszach (Kościół – Ciało mistyczne) stanowią dwa wymiary nadprzyrodzonej rzeczywistości. Jezus Chrystus, jako „rzeczywistość” empiryczna oraz nadprzyrodzone misterium, staje się modelem teologicznego zrozumienia istoty Kościoła, jako Mistycznego Ciała Chrystusa¹⁴.

W spuściźnie teologicznej Merscha uwagę zwraca analiza doktryny św. Pawła. Apostoł Paweł odwołuje się do porównania wspólnoty ludzkiej do ludzkiego organizmu, odnosząc tę analogię do Kościoła. Kościół jest jednym ciałem złożonym z wielu członków. Wszystkie potrzebują siebie nawzajem, wszystkie muszą żyć w zgodnym współdziałaniu (Rz 12,4-9). Jeżeli jeden członek cierpi, cierpią wszystkie (1 Kor 12,26). Idea Pawłowa podkreśla, że przyczyną sprawczą Kościoła nie jest współdziałanie członków. Kościół eg-

¹² E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 277: „Tout le chapitre se bornera à dire comment elle est cette continuation: comment l'Église, en tant que sanctificatrice, est la continuation de l'humanité du Christ en tant que sanctificatrice. L'humanité du Christ, en effet, est sanctificatrice avec une telle plénitude qu'elle doit l'être dans toute l'extension et la durée de l'humanité, et donc continuer à l'être après sa vie mortelle. Comme l'humanité du Christ est, dans le genre humain régénéré, une totalité et un principe premier, sa sainteté devra être une totalité et un principe premier dans la sainteté du genre humain régénéré”.

¹³ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 203; TENŽE, *Le Christ mystique, centre de la théologie comme science*, s. 466; TENŽE, *La Théologie du Corps Mystique*, t. I, s. 286-287.

¹⁴ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 208.

zystuje całkowicie z Chrystusa. Tylko przez Niego i w Nim jesteśmy członkami Jego Ciała.

List do Efezjan (1,22-23) oraz List do Kolosan (1,18; 2,19) podkreślają, że „Jezus Chrystus jest Głową ciała Kościoła”. Kościół to Chrystus w swoim ciele. Wprawdzie Chrystus i Kościół tworzą nierozdzielny całość, ale Kościół nie jest po prostu nadal żyjącym Chrystusem. Kościół, będąc posłusznym wobec Chrystusa, żyje z Chrystusa i dla Chrystusa. Możemy powiedzieć, że Kościół trwa w obliczu Chrystusa.

Teolog belgijski uwypukla szczególnie obraz ciała, Ciała Chrystusa oraz ideę Chrystusa mistycznego¹⁵. Kościoła nie można oddzielić od Chrystusa. Obraz „Głowy i Ciała” wyraża zarówno pełny dynamizm, jak i dialektykę: głęboką jedność, a zarazem różnicę¹⁶.

Wzajemna wewnętrzna relacja między „Chrystusem w nas” oraz „nas w Chrystusie” odsłania tajemnicę nadprzyrodzonego życia Kościoła. Jak we wcielonym Słowie dokonało się doskonałe zjednoczenie dwóch natur, tak w sposób analogiczny są zjednoczone w Kościele dwa wymiary: boski i ludzki. W Kościele, Mistycznym Ciele Chrystusa, urzeczywistniają się historycznie dwa kierunki: *descendens* (Bóg ku człowiekowi) oraz *ascendens* (człowiek ku Bogu). Obydwa zostały doskonale wypełnione w Jezusie Chrystusie¹⁷. Chrystus jest „żywą formułą” wszelkiego przebóstwienia i jedynym „pomostem” do zbawczego zjednoczenia z Bogiem Trójjedynym. Tylko przez Chrystusa i w Nim może realizować się nadprzyrodzone doskonalenie człowieczeństwa, już urzeczywistnione w uwielbionym człowieczeństwie zmartwychwstałego Pana.

Emile Mersch nie pomija w interesujących nas kwestiach zagadnienia wewnętrznego zjednoczenia między członkami Mistycznego Ciała. Mamy bowiem do czynienia nie tylko z relacjami zachodzącymi między Głową a ciałem, lecz także relacjami między poszczególnymi członkami. Związek ten stanowi integralną część Kościoła. Widzialna płaszczyzna Kościoła poprzez boską Głowę jest wyniesiona na poziom, który nie może być tylko rezultatem ludzkich dążeń. Przynależność do Mistycznego Ciała nie oznacza tym samym utraty osobowego i indywidualnego wymiaru. Wprost przeciwnie, każdy członek nabywa możliwość rozwoju swoich personalnych zdolności, co prowadzi

¹⁵ Powyższe kwestie analizuje w książce *Le Corps mystique du Christ*, t. I.

¹⁶ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. II, s. 100: „Le Christ et l'Église, déclare-t-il, la tête et le corps, c'est là tout le mystère de toutes les Écritures. Aussi la doctrine qui exprime l'union du Christ et de l'Église, est-elle un grand principe d'exégèse”.

¹⁷ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 201.

do pełni rozwoju. Pewność ta wynika nie tyle ze społecznej struktury Kościoła, ale z faktu, iż jest on rzeczywiście Mistycznym Ciałem.

Mersch uwypukla, że społeczny wymiar jest konstytutywny dla Kościoła i jego wspólnotowego życia, lecz z drugiej strony tylko dzięki łasce członkowie Kościoła stają się żywymi członkami Chrystusa. Tylko w ten sposób Kościół może być okazielem zbawienia. Kościół nie stanowi czegoś nowego między Bogiem a człowiekiem, między Chrystusem a ludzkością. Utożsamiając się natomiast mistycznie z Chrystusem niesie zbawienie człowiekowi, ponieważ Chrystus rzeczywiście żyje mistycznie w swoich członkach, w swoim Kościele¹⁸.

Teolog jezuita zaznacza wyraźnie, iż idei Mistycznego Ciała Chrystusa nie można zrozumieć zarówno bez aspektu chrystologicznego jak i pneumatologicznego. Wszyscy jesteśmy zjednoczeni tylko w jednym Synu. Apostoł Paweł przypomina, że sprawdzianem naszego usynowienia jest zamieszkiwanie Ducha Świętego w przybranych synach. Jest to dar, dzięki któremu członkowie Mistycznego Ciała stają się świątynią Ducha. Duch Święty stanowi w Mistycznym Ciele wewnętrzne principium życia, siły, miłości, świętości i radości. On ożywia, odnawia i kieruje, posyła dla głoszenia świadectwa. Daje gwarancję odkupienia i chwały. Duch Święty jednoczy z Chrystusem poprzez chrzest. Wszyscy, którzy otrzymali Ducha Świętego, są zespoleni między sobą i z Bogiem. Jest nauczycielem modlitwy (Rz 8,26)¹⁹. Poprzez swoją obecność uświęca członków Mistycznego Ciała Chrystusa analogicznie do uświęcenia ludzkiej natury Chrystusa, Słowa Wcielonego. Po posłaniu Ducha Świętego przez Zmartwychwstałego Chrystusa, Jego „miejszem pracy” jest Kościół²⁰. W Kościele wypełnia się uświęcenie wiernych, ponieważ

¹⁸ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 227: „Le Christ est médiateur, non pas en étant une tierce personne interposé, mais en étant, en l'unité de son unique personne divine, Dieu qui vit avec l'homme. De la même façon, l'Église: elle n'est pas un mécanisme qui s'interposerait entre le Christ et les fidèles, elle est le Christ lui-même, en tant que, mystiquement, il vient vivre avec les fidèles”.

¹⁹ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. I, s. 199-208.

²⁰ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. I, s. 332. Mersch przywołuje niektórych Ojców Kościoła (św. Ignacy Antiocheński, św. Ireneusz) uzasadniając konieczność pneumatologii w eklezjologii: „L'Église est le lieu des opérations de l'Esprit. Il lui communique un éternel rajeunissement; et ce qu'a été, à la création, le souffle inspirateur de vie, il l'est en elle à travers les temps. «Où est l'Église, là est l'Esprit, et où est l'Esprit, là est l'Église et toute grâce». On ne s'écarte pas d'elle, sans quitter la vie, et ceux qui ne sont pas ses membres doivent mourir de faim et de soif, «privés qu'ils sont de l'eau très limpide, qui s'écoule du corps du Christ. Dans l'Église, par le Christ et l'Esprit, s'opère la divinisation des chrétiens. Aussi bien, selon la doctrine d'Irénée, le Verbe de Dieu s'est incarné et il nous récapitule en lui pour nous faire devenir ce qu'il est»” (tamże).

przez Ducha Świętego jest kontynuowana *recapitulatio*, która miała miejsce raz na zawsze we wcieleniu.

3. WIDZIALNY I DUCHOWY PORZĄDEK MISTYCZNEGO CIAŁA

Idee Merscha wskazują na charakter teandryczny, który będąc zasadniczy w chrystologii, stanowi klucz do zrozumienia koncepcji Kościoła i sakramentu. Kościół, rozumiany jako rzeczywistość empiryczna i misteryjna, widzialna i duchowa, ludzka i boska zarazem, wyraża się poprzez porządek instytucjonalny. Jako społeczność jest we właściwy sposób zorganizowany²¹. Z drugiej strony, Kościół winien odzwierciedlać drugi wymiar teandrycznej natury Jezusa z Nazaretu – wymiar duchowy i niewidzialny. Istotnymi komponentami tego wymiaru są: życie duchowe, życie miłością i łaską, przeobstwienie i przybrane synostwo. Kościół, będąc rzeczywistością bosko-ludzką, stanowi kontynuację teandrycznych działań Jezusa Chrystusa. Mistyczne Ciało Chrystusa jest w rozumieniu Merscha „zbiorowością żyjących życiem Chrystusa, w której zachodzi zjednoczenie między Bogiem-Człowiekiem a ludźmi oraz ludzi między sobą”. Mersch „wyróżnił dwa sposoby tego zjednoczenia: realny, zwany także ontycznym lub fizycznym, oznaczający prawdziwe bycie Chrystusa w członkach swego Mistycznego Ciała i jego członków w Chrystusie, oraz moralny, będący naśladowaniem Chrystusa jako modelu cnót”²².

Tożsamość Kościoła wyraża się w mistycznej kontynuacji posłania Jezusa Chrystusa. Tajemnica wcielenia jawi się w teologii Merscha jako ścisłe misterium chrześcijaństwa. W tej wewnętrznej relacji możemy rozpoznać przyczynę, która pozwala widzieć w wierzących przedłużenie i pełnię Chrystusa. Biblijne obrazy (np. głowa i członki, winnica) jasno dokumentują, że chodzi o jedną, żywą i ożywianą rzeczywistość tego samego życia, które zstąpiło od Ojca w Słowie wcielonym²³. W Kościele, który jest Mistycznym Ciałem Chrystusa, rzeczywistością transcendentną, jest kontynuowane całe misterium wcielenia. Jest to Kościół zarazem ludzki i boski: umiłowany przez Ojca, ożywiany przez Syna i uświęcany przez Ducha Świętego²⁴.

²¹ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 199.

²² E. WÓJCIK, *Emile Mersch*, kol. 578-579.

²³ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. I, s. 274.

²⁴ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. I, s. 276-277.

Kościół, Mistyczne Ciało Chrystusa, znajduje swoją rację bytu w urzeczywistnieniu zbawienia w Chrystusie i przez Niego. Zrozumienie tych kwestii ułatwi pełne wiary przekonanie, że Chrystus żyje w nas i my w Nim. Mistyczne Ciało jawi się jako organizm ożywiany w sposób nadprzyrodzony dzięki przedłużaniu wcielenia²⁵.

Człowieczeństwo Chrystusa nabiera, z racji bezpośredniej jedności z naturą Boską, cech charakterystycznych. Mamy tu na myśli dla przykładu świętość oraz przebóstwienie. Do człowieczeństwa Chrystusa należą niektóre znamiona, ponieważ jest On Głową swego Mistycznego Ciała. Zatem Kościół jest jeden, święty, katolicki i apostołski, ponieważ jest „kontynuacją Chrystusa”, który żyje w nim, zaś Kościół żyje w Chrystusie²⁶. Mersch zaznacza, że największą wartość ma jedność, której ranga została podkreślona poprzez słowa Chrystusa wypowiedziane podczas Ostatniej Wieczerzy w Wieczerniku. Jedność Kościoła nie rodzi się w sposób „mechaniczny”, jako naturalny wynik zgrupowania wiernych: jest czymś więcej, bowiem wyraża widzialny aspekt niewidzialnego przebóstwienia, gdzie odwieczne Słowo jednoczy się z naturą ludzką Chrystusa, a w niej z całą ludzkością. W konsekwencji, Mistyczne Ciało przedstawia się jako wyniesienie zjednoczenia ludzkiego na poziom nadprzyrodzony. Rzeczywistość Mistycznego Ciała stanowi niepowtarzalną jedność Chrystusa i chrześcijan, przyobleczenie w Chrystusa, tożsamość Ciała i Głowy kształtującej „całego Chrystusa” (*Christus totus*). Rzeczywistość ta przewyżcza wszystkie podziały, chociaż nie eliminuje różnorodności²⁷.

Między wcielonym Słowem a Kościołem nie istnieje tylko zjednoczenie miłości, związek podobieństwa lub zależności, czy tylko jedność moralna. Mersch idzie dalej, wskazując na istnienie „ontologicznego zjednoczenia”, zaś w kontekście nauczania tradycji mówi o „zjednoczeniu nadprzyrodzonym”²⁸. Tym samym nie mówimy tutaj o zwykłej sympatii, czy tylko o zgodności²⁹.

²⁵ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. II, s. 76: „Et cette formule de la grâce, si parfaite, est une formule du corps mystique. Le corps mystique, tel qu'elle le montre, est l'organisme qui a, pour vie, la grâce, ou, en d'autres termes, qui est vivifié surnaturellement par le prolongement de l'Incarnation”.

²⁶ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 207-211.

²⁷ Por. *Le Christ mystique, centre de la théologie comme science*, s. 449-475; *L'objet de la théologie et le „Christus totus”*, „Recherches de science religieuse” 26(1936), s. 129-157.

²⁸ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. II, s. 377.

²⁹ E. MERSCH, *Filii in Filio, I: Écriture, Tradition*, s. 562: „Aussi bien, le discours n'est-il qu'une longue exhortation à l'union: union à Dieu, union au Christ, union entre chrétiens, union de charité, de confiance et de foi. Mais cette union n'est pas une simple sympathie, pas une simple concorde; elle est l'image et comme la continuation de l'union absolue: l'union des

Członkowie Mistycznego Ciała Chrystusa są złączeni głęboką więzią z Jezusem Chrystusem (por. J 15,4). Owo ściste zespolenie jest nieodzownym warunkiem żywotności Królestwa Bożego, czyli nadprzyrodzonego życia w nich (por. J 6,56).

Jedność Kościoła nie wyklucza oczywiście różnorodności funkcji poszczególnych członków, którzy wypełniają powierzone im zadania. Owa różnorodność pomaga w urzeczywistnianiu tej jedności. Jedność i wewnętrzna różnorodność w Kościele znajdują swoje odbicie także w zewnętrznym wymiarze. Istotne i ważne sprawy dotyczące zbawienia powinny być także widoczne w strukturze eklezjalnej wspólnoty. Rzeczywistość transcendentnego zjednoczenia Mistycznego Ciała ze swoją Głową odzwierciedla w sposób widoczny jedność między wiernymi i ich biskupem, zaś wszystkich z papieżem – biskupem Rzymu³⁰.

4. MISTYCZNE CIAŁO MIEJSCEM PRZEBÓSTWIENIA CZŁOWIEKA

Kościół jest prawdziwym Ciałem Chrystusa, ponieważ w nim urzeczywistnia się życie Boże. Chrystus nie jest tylko przypadkową zasadą naszego zbawienia, lecz stanowi witalne principium, ponieważ jednoczy nas ze sobą w Duchu Świętym³¹. Zatem Kościół nie jest tylko biernym miejscem uświęcenia, lecz jest żywym organizmem przebóstwienia³², konkretną i weryfiko-

Trois; elle est l'union dans et par l'unité absolue, participée dans le Christ; elle est la ressemblance e la participation de l'Unité même”.

³⁰ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. II, s. 20-28; *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 221-225.

³¹ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. II, s. 332: „L'Église est le lieu des opérations de l'Esprit. Il lui communique un éternel rajeunissement et ce qu'a été, à la création, le souffle inspirateur de vie, il l'est en elle à travers les temps. «Où est l'Église, là est l'Esprit, et où est l'Esprit, là est l'Église et toute grâce». On ne s'écarte pas d'elle, sans quitter la vie, et ceux qui ne sont pas ses membres doivent mourir de faim et de soif, privés qu'ils sont de l'eau très limpide, qui s'écoule du corps du Christ. Dans l'Église, par le Christ et l'Esprit, s'opère la divinisation des chrétiens. Aussi bien, selon la doctrine d'Irénée, le Verbe de Dieu s'est incarné et il nous récapitule en lui pour nous faire devenir ce qu'il est”.

³² Mersch stosuje naprzemiennie różne określenia tej samej rzeczywistości, jaką jest „prebóstwienie”: włączenie, przyjęcie, przybrane synostwo, rekapitulacja, udoskonalenie bytu, uświęcenie, transcendentna humanizacja. Por. *Filii in Filio, III: Le surnaturel*, s. 824: „Aussi, en fait, la divinisation, l'adoption, l'incorporation au Christ sont-ils la même réalité, la même élévation surnaturelle, une parce que le Christ est un: incorporation qui adopte et divinise, divinisation qui se fait à manière d'une adoption dans le Fils de Dieu incarné, filiation adoptive dans le Fils de Dieu qui s'incorpore les hommes”; TENZE, *La Théologie du Corps Mystique*,

walną, zanurzoną w historii społecznością. Najwyższa doskonałość ludzkiej natury, czyli przebóstwienie, uświęcenie czy usynowienie, realizuje się w sposób właściwy dla ludzkiej natury. Innymi słowy, ponieważ natura ludzka ma dwa istotne aspekty: indywidualny i społeczny, tym samym przebóstwienie realizuje się w tych dwóch wymiarach. Przebóstwienie teologicznie wyraża doskonałe wyniesienie ludzkiej natury poprzez łaskę uświęcającą. Ze strony ludzkiej natury jest swoista otwartość, zdolność, potencjał na udoskonalenie, na nadprzyrodzone urzeczywistnienie³³. Ludzka natura Jezusa była udoskonalona ontologicznie poprzez zjednoczenie hipostatyczne, tak też nasze udoskonalenie możemy osiągnąć w sposób analogiczny, poprzez zjednoczenie z Chrystusem, naszą Głową. To uświęcenie wypełnia się w Kościele – Ciele Mistycznym Chrystusa. W nim wszystko realizuje się zatem w sposób „chrystologiczny”. Tylko Chrystus jest zbawicielem człowieka. Włączając ludzi do swego Mistycznego Ciała, pozwala im uczestniczyć w synostwie Bożym. W Kościele więc wypełnia się uświęcenie wierzących. Dokonuje się ono poprzez różne środki zbawienia, z których kluczowe znaczenie mają sakramenty, będące widzialnym narzędziem działania łaski Bożej³⁴.

Mersch wyraźnie wskazuje, iż doktryna o Mistycznym Ciele Chrystusa stanowi dla niego niemal kompletną syntezę teologii. Mówiąc, że „chrześcijanin jest członkiem Chrystusa”, tym samym wyrażamy istotę chrześcijaństwa. W ten sposób poznajemy nie tylko streszczenie ascezy chrześcijańskiej, ale także „kod” do pełnej świętości³⁵. Kościół, zespolony ze swoją Boską Głową, staje się dla chrześcijan jedynym źródłem i miejscem do uświęcenia. Jedność i świętość Kościoła, to znamiona, które bazują na Chrystusie. Ten, który jednoczy wierzących, czyni ich także świętymi, czyli sprawiedliwymi³⁶. Chrystus czyni z Kościoła narzędzie świętości, miejsce w którym każdy człowiek może spotkać się z łaską uświęcającą³⁷. Działanie Bożej łaski realizuje się zarówno na poziomie duchowym, jak i widzialnym. W pierw-

t. II, s. 248: „En ces pages c’est l’aspect humain que l’on veut regarder pour commencer. Ce qui, donc, se montre d’ordinaire en théologie comme une divinisation se manifestera en premier lieu comme une réalisation des dernières perfections possibles de l’humanité, et, si l’on peut ainsi dire, comme une «humanisation», mais une «humanisation transcendante»”.

³³ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. I, s. 265-266.

³⁴ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 199.

³⁵ E. MERSCH, *Le Corps mystique du Christ*, t. II, s. 315; TENŽE, *Sainteté de chrétiens. Sainteté de membres*, s. 5.

³⁶ E. MERSCH, *Sainteté de chrétiens. Sainteté de membres*, s. 7.

³⁷ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 278.

szym przypadku mówimy o łasce samej w sobie, o wewnętrznym wydarzeniu, w którym wierzący uczestniczy w świętości Jezusa Chrystusa. W drugim aspekcie mamy do czynienia przede wszystkim z sakramentalną strukturą Kościoła, który przekazuje łaskę Bożą.

Członkowie Ciała Mistycznego są uświęceni, ponieważ są zjednoczeni z Chrystusem i wzajemnie między sobą. Tym bardziej są zjednoczeni, im bardziej są święci. Świętość z jednej strony ma charakter transcendentny, ponieważ sytuuje wierzącego w świętości samego Boga. Z drugiej zaś, świętość ma charakter także wspólnotowy. W osobistej świętości zawsze odbija się solidarność w świętości całego Kościoła³⁸.

*

W dorobku teologicznym Emila Merscha nie znajdziemy „eklezjologii samej w sobie”. Raczej zidentyfikujemy eklezjologię, która jest niejako przedłużeniem chrystologii. Uznawany przez niego chrystocentryzm teologii przyjmuje, że jej ostatecznym przedmiotem, zawartym *implicite* w każdym dogmacie, jest Jezus Chrystus jako Głowa Ciała i jego członki (*Christus totus*). W przeświadczeniu Merscha, poznanie teologiczne rodzi się z uczestnictwa w ludzkiej świadomości Chrystusa, która jest świadomością członków Mistycznego Ciała. Belgijski Teolog zainteresowany jest Kościołem, analizowanym na podstawie konkretnego wymiaru – „Ciała Mistycznego”.

W chrześcijaństwie nie ma innego uniwersalnego principium nad Chrystusa. Poprzez Niego objawia się misterium, w Nim urzeczywistnia się łaska, w Nim wyłącznie wypełnia się zadośćuczynienie za grzech, w Nim tylko dokonuje się odkupienie. Prawdy nadprzyrodzone stają się „uchwytnie” tylko w Nim i przez Niego. Powyższy klucz centralnego miejsca Chrystusa ma absolutne znaczenie w koncepcji Mistycznego Ciała. Życie i działanie Kościoła winny upodabniać się do życia i działania Jezusa Chrystusa. W ten sposób Kościół staje się depozytariuszem zbawienia w Chrystusie oraz urzeczywistnia zbawczą misję, którą otrzymał od swego Boskiego Założyciela. Wszyscy, należący do Mistycznego Ciała Chrystusa, są wobec Boga usynowieni w Synu Bożym (*fili in Filio*).

³⁸ E. MERSCH, *La Théologie du Corps Mystique*, t. II, s. 228.

BIBLIOGRAFIA

- Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, Città del Vaticano 1970-1971, t. I, cz. I-IV.
- Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, Città del Vaticano 1971-1973, t. II, cz. I-VI.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus* (29.06.2007), „L'Osservatore Romano” 28(2007), nr 9, s. 58-59.
- PIUS XII, Encyklika *Mystici Corporis* (29.06.1943), „Acta Apostolicae Sedis” 35(1943), s. 200-243.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja *Lumen gentium*, Deklaracja *Unitatis redintegratio*, w: *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 2008.
- ARRAJ J., *Mind Aflame. The Theological Vision of One of the World's Great Theologians. Emile Mersch*, Chiloquin 1994.
- DEJAIFVE G., „*La théologie du Corps mystique*” du P. Em. Mersch, „Nouvelle Revue Théologique” (NRT) 77(1945), s. 1016-1024.
- MALANOWSKI G.E., *E. Mersch, S.J. (1890-1940). Un cristocentrisme unifié*, NRT 112(1990), s. 44-66.
- MERSCH E., *Le Christ mystique, centre de la théologie comme science*, NRT 61(1934), s. 449-475.
- MERSCH E., *Le Corps mystique du Christ: Études de théologie historique*, t. I-II, Paris–Bruxelles 1951.
- MERSCH E., *Corps mystique et humanité contemporaine*, NRT 62(1935), s. 225-237.
- MERSCH E., *L'objet de la théologie et le „Christus totus”*, „Recherches de science religieuse” 26(1936), s. 129-157.
- MERSCH E., *Filii in Filio, I: Écriture, Tradition*, NRT 65(1938), s. 551-582.
- MERSCH E., *Filii in Filio, II: Théologique*, NRT 65(1938), s. 681-702.
- MERSCH E., *Filii in Filio, III: Le surnaturel*, NRT 65(1938), s. 809-830.
- MERSCH E., *Sainteté de chrétiens. Sainteté de membres*, NRT 58(1931), s. 5-20.
- MERSCH E., *La Théologie du Corps Mystique*, t. I-II, Bruxelles–Paris 1944.
- MERSCH E., *Corps mystique et spiritualité*, w: Ch. BAUMGARTNER, *Dictionnaire de spiritualité*, t. II, Paris 1953, kol. 2378-2397.
- MONDIN B., *La chiesa primizia del regno. Trattato di ecclesiologia*, Bologna 1992.
- PODLASZCZAK J., *La Chiesa – „Corpo di Cristo”. Studio analitico sullo stato della ricerca ecclesiologica cattolica dalla „Lumen Gentium” (1964) al „Catechismus Catholicae Ecclesiae” (1997)*, Roma 1998.
- SIWECKI L., *Ecclesia universalis–Ecclesia localis. Teologiczne relacje w posoborowej eklezjologii włoskiej*, Sandomierz 2008.
- VANHOUTTE K., *L'Église du Christ. Étude systématique de l'ecclésiologie d'Émile Mersch à la lumière de la théologie du corps mystique*, Roma 1989.
- WÓJCIK E., *Emile Mersch*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XII, Lublin 2008, kol. 578-579.

KOŚCIÓŁ JAKO *CORPUS MYSTICUM CHRISTI*
WEDŁUG EMILA MERSCHA

S t r e s z c z e n i e

Trójjedyny Bóg staje się celem człowieka, zaś Kościół jawi się jako historyczne przedłużenie odkupieńczego aktu Chrystusa. Perspektywa Kościoła, jako Mistycznego Ciała, została ukazana przez Emila Merscha w kluczu Jezusa Chrystusa. Właściwie rozumiana eklezjologia znajduje swoje uzasadnienie w chrystologii. Życie i działanie Kościoła winny upodabniać się do życia i działania Jezusa Chrystusa. Autor artykułu prezentuje powyższe zagadnienia w czterech blokach tematycznych: 1. Tożsamość Kościoła w Jezusie Chrystusie; 2. Eklezjologia odczytywana w kluczu chrystologii; 3. Widzialny i duchowy porządek Mistycznego Ciała; 4. Mistyczne Ciało miejscem przebóstwienia człowieka.

Słowa kluczowe: Jezus Chrystus; Kościół; Mistyczne Ciało Chrystusa; chrystologia; eklezjologia; Emile Mersch.